

DE PEDAGOOG 03

UITGAVE VAN DE NVO - JAARGANG 24 - OKTOBER 2023

‘Het ging alleen
maar over het
virus, de ziekte’

Heppie (t)Huis

Afscheid Marlies Post

Criminele families

Infant Mental Health

Normaal

'Hoe meer kennis, hoe lastiger opvoeden wordt', zegt hoogleraar Maartje Luijk in dit nummer van *de Pedagoog*. Ouders zijn onzeker of hun kind zich wel normaal ontwikkelt. Ze maken zich al zorgen als hun kind misschien een beetje afwijkt van het gemiddelde. 'Het gemiddelde wordt dan gezien als normaal, terwijl juist de variatie normaal is. Zeker bij opgroeien en opvoeden. Omarm die variatie!'

Zij krijgt bijval van onderzoeker Tinca Polderman. Als onderwijzeres raakt zij gefascineerd door de grote variatie kinderen in haar klas en gaat psychologie studeren. Als onderzoeker naar kinderen tijdens de coronapandemie, stuit ze tot haar verrassing op een groep voor wie de schoolsluiting een zegen blijkt.

'Kinderen met een chronische ziekte of kinderen die eigenlijk niet naar school durven, waren blij met de lockdown. Ze konden nu, online, wel gewoon met de anderen naar school. Soms met de camera uit. Dat was voor mij een eyeopener.'

Bij Heppie (t)Huis in Geldrop-Mierlo proberen ze kinderen die uit huis geplaatst zijn een zo normaal mogelijk gezinsleven te bieden. De kinderen hebben een eigen kamer, met spullen die ze zelf hebben uitgekozen en mogen houden, de nodige therapie volgen ze buitenshuis en hun vrienden zijn altijd hartelijk welkom, ook voor slaapfeestjes. 'Die vrienden zien dan ook hoe gewoon het hier is', legt orthopedagoog Ellen van der Hulst uit in de *casus*.

Hoe maak je de stap naar een normaal leven als je hele familie geld verdient aan criminaliteit? Tilburg probeert de intergenerationele overdracht van crimineel gedrag te doorbreken. Een klein team coaches wint het vertrouwen van een familie, op het juiste startmoment. Vaak wanneer de vader wordt gearresteerd. Er ontstaan dan meteen financiële problemen en veel stress voor de gezinsleden. De coaches helpen eerst met puin ruimen en later - als er rust is - bekijken ze met alle gezinsleden een alternatieve toekomst. 'Een puberzoon heeft nu een bijbaantje als pizzakoerier omdat hij zelf geld wil verdienen, terwijl dat in zijn familie absoluut niet gebruikelijk is.'

Annemiek Haalboom
hoofdredacteur *de Pedagoog*

'De drang naar perfectie in de opvoeding veroorzaakt stress en leidt niet tot de beste resultaten'

Maartje Luijk, pagina 14

coverfoto: Shutterstock

4 **'Het ging alleen maar over het virus, de ziekte'**
Interview met biologisch psycholoog Tinca Polderman, drijvende kracht achter het rapport *Mentaal welbevinden van de jeugd: lessen uit de coronacrisis*. Belangrijke conclusie: investeer in de pedagogische basis, crisis of niet.

12 **De Tilburgse familieaanpak**
Hoe maak je de stap naar een normaal leven als je hele familie geld verdient aan criminaliteit?

20 **'Voorjaar 2012 werd ik verliefd op de NVO'**
Marlies Post neemt na elf jaar afscheid als directeur van de NVO en blikt terug. 'Ik kan niet genoeg benadrukken hoe belangrijk persoonlijk contact met leden is.'

24 **Heppie (t)Huis**
Stichting het Vergeten Kind laat zien dat de zorg voor kinderen die uit huis zijn geplaatst anders kan: in een gewoon huis, in de eigen woonplaats, met een vast team opvoeders, goed contact met de ouders en veel liefde voor de kinderen.

32 **Infant Mental Health**
Gesprek met IMH-specialist Mariël Schaefers. 'De ouder-kindrelatie is de *cliënt* in je behandelkamer.'

12

36

27

30

rubrieken

- 8 Onderzoeksnieuws
- 9 Pedagoog in opleiding
- 10 SPARK-methode
- 14 Hoogleraar Maartje Luijk
- 17 OM&OM:
Elena Carmona van Loon
- 18 SKILZ
- 23 Gegrepen:
Hanky Panky Goodbye
- 27 Gast: Barend Last
- 28 Boeken &zo
- 30 Promovendus
Sabrina Alhanachi
- 35 Juridische en
beroepsethische vragen
- 36 Studenten & Starters
- 40 Op de werkvloer:
Tara Gottschalk-Fogiel

‘Het ging alleen maar over het virus, de ziekte’

Biologisch psycholoog Tinca Polderman is een van de drijvende krachten achter het rapport ‘Mentaal welbevinden van de jeugd: lessen uit de coronacrisis’. Een bundeling van ruim zestig onderzoeken en peilingen, plus gesprekken met kinderen en jongeren. Bij een volgende pandemie moet de mentale gezondheid even zwaar wegen als de fysieke, is een conclusie. Zeker nu het mentaal welzijn van de jeugd almaar daalt. Een na-ijleffect of is er meer aan de hand?

“De eerste anderhalf jaar ben ik hier helemaal niet geweest”, zegt Tinca Polderman als we haar werkkamer bij het UMC Amsterdam, afdeling Kinder- en jeugdpsychiatrie van Levvel binnenstappen. “Toen ik hier begon, op 1 april 2020, zaten we allemaal net in de volle lockdown en mochten we nergens naartoe. Een hele gekke tijd om te starten met een nieuwe baan.”

Grote dataset

Als projectleider bij DREAMS (Dutch Research in Child and Adolescent Mental Health)¹ werkte ze de eerste tijd noodgedwongen vanuit huis en online. Dat had ook z’n voordelen, merkte ze.

“DREAMS is een idee van een aantal hoogleraren en bestuurders van vier instellingen voor kinder- en jeugdpsychiatrie. Zij wilden het onderzoek, dat nog in de kinderschoenen stond, verbeteren. Samen konden ze een grote dataset samenstellen, om zo meer inzicht te krijgen in de risico- en beschermende factoren voor de mentale problemen van kinderen.”

Dat onderzoek gebeurde tot die tijd met heel kleine steekproeven, alleen uit de eigen instelling.

“Eigenlijk wisten ze heel weinig. Niet welke kinderen er in Nederland in de kinder- en jeugdpsychiatrie zitten, geen precieze aantallen, niet hoeveel jongens en meisjes, uit wat voor familie ze komen, wat ze mankeren en welke behandeling ze krijgen. Niks. Dat vond ik als onderzoeker best choquerend, maar ook een mooie uitdaging.”

Doordat alles in het begin online moest, hoefde Tinca Polderman geen treinabonnement te nemen om vanuit haar woonplaats Amsterdam bij de andere drie instellingen in het land langs te gaan. “In plaats daarvan nam ik een Zoomabonnement en gingen we

meteen elke week samen online. Dat doen we tot op de dag van vandaag. Achteraf is dat heel goed geweest, anders was het veel trager gegaan. Nu hebben we in drie jaar tijd best veel voor elkaar gekregen, zeker gezien het onherbergzame gebied waarin we begonnen.”

Covid-onderzoek

De vier instellingen moesten eerst hun manier van gegevens verzamelen harmoniseren. Om te beginnen de intakevragenlijsten, legt Tinca Polderman uit.

“Die zijn nu voor alle vier de instellingen grotendeels hetzelfde en we hebben inmiddels prachtige datasets van zo’n drieduizend kinderen uit het hele land. Met zo’n groot aantal kun je naar patronen gaan kijken, zoals we nu bijvoorbeeld doen naar het vóórkomen van slaapproblemen. We zijn ook direct in 2020 gestart met een covid-onderzoek. Dankzij een beurs van ZonMw konden we dat onderzoek uitbreiden naar de algemene populatie van kinderen, onder andere via het Nederlands Tweelingen Register.² En met een andere klinische groep, uit de jeugdzorg. Die vragenlijst is inmiddels zeven keer afgenomen, tot en met april dit jaar, bij ouders en kinderen.”

Verbazing

Sinds het begin van de meting in 2020, tevens zo’n beetje het begin van de coronapandemie in Nederland, zien ze in de algemene bevolking én in de kinder- en jeugdpsychiatrie (de DREAMS-populatie) een toename van problemen als angst, depressie, boosheid en slapeloosheid bij de jeugd.

> “Vorig jaar juni – toen alle maatregelen afgelopen waren en de scholen weer open – zagen we een kleine daling bij de algemene populatie en nauwelijks een daling bij de klinische. Tot onze verbazing zien we in de laatste twee metingen – van afgelopen november en april – weer een toename van die problemen in de algemene populatie van kinderen naar het niveau van het begin van de pandemie. We vinden dat moeilijk te interpreteren.”
 “Is het een na-ijleffect van de pandemie en hebben kinderen nog last van de onzekerheid en onvoorspelbaarheid die er toen was, zoals hun school die zomaar ineens dicht kon gaan? Dat kan ik me goed voorstellen. Is het omdat het – gelukkig – steeds gewoner is om te praten over mentale problemen en blijven jongeren, vooral meisjes, er misschien te veel in hangen? Is het nog steeds de trend naar een stijging van mentale problemen bij de jeugd die al voor de pandemie zichtbaar was? Is het de oorlog in Oekraïne, de klimaatcrisis, de wooncrisis, armoede? Dat is allemaal moeilijk te onderscheiden. Maar we zeggen niet: het komt uitsluitend door corona.”

Eén stem

Terwijl ze bezig was met haar eigen covid-onderzoek, verschenen er in de media allerlei verwarrende en alarmerende berichten – *Zelfmoord onder jongeren stijgt!* – naar aanleiding van andere onderzoeken. Inclusief kritiek op de manieren van onderzoek. Tinca Polderman was bezorgd.
 “Samen met mijn collega Arne Popma en Meike Bartels van het Tweelingen Register hebben we toen een balletje opgegooid bij collega-onderzoekers in het land: laten we onze onderzoeken bundelen in plaats van allemaal ons eigen onderzoekje naar de pers brengen. Dan kun je ook veel meer met één stem spreken. Dat heeft uiteindelijk geresulteerd in een werkconferentie, vorig jaar mei, bij het Nederlands Jeugdinstuut in Utrecht. En een overzichtsrapport van alle onderzoeken, met lessen voor beleid.”

Lessen

Aan het rapport *Mentaal welbevinden van de jeugd: lessen uit de coronacrisis*³ dat onlangs verscheen, werkten ruim twintig Nederlandse universiteiten en kennisorganisaties samen. Het is een bundeling van veertig onderzoeken, zesentwintig monitors en peilingen, en drie jongerenpanels. Les één bij een volgende pandemie: laat de mentale gezondheid even zwaar wegen als de fysieke.
 Tinca Polderman: “Ik heb best begrip voor al die rigide maatregelen in het begin van de pandemie, toen alles dicht moest. Maar na verloop van tijd vond ik het steeds gekker dat er in het OMT ‘dertien virologen en een kinderarts’ zaten. Het ging alleen maar over het virus, de ziekte. Maar voor kinderen betekende het dat de scholen dicht gingen, de sportclubs, je niet meer met een groepje buiten mocht zijn. Mijn jongste zoon was toen zestien en is opgepakt door de politie omdat hij met vier jongens aan het voetballen was. Ze kregen allemaal een boete van tachtig euro.”
 “Bij een volgende pandemie moeten er alternatieven zijn voor de

jeugd om elkaar te ontmoeten. Dat bepleitten de jongeren op de werkconferentie ook. Zij benadrukken dat ze meer last hebben gehad van de maatregelen dan van het virus zelf.”

Op maat

“Zelfs de kat werd af en toe agressief omdat hij bijna geen *personal space* meer had”, zegt Mara (18) over de lockdown. Ze is een van de tien jongeren en kinderen die DREAMS gedurende de pandemie een paar keer per jaar online sprak. Haar opleiding voor persoonlijk begeleider ging online, ze zag weinig vrienden meer en zat thuis met haar moeder en de kat. Aan het begin van de pandemie was ze zestien en hield ze van dansen en mensen. Nu vraagt ze zich af hoe je ook alweer een gesprekje voert.
 “Er waren ook kinderen die de lockdown juist fijn vonden”, zegt Tinca Polderman. “Chronisch zieke kinderen en kinderen die eigenlijk niet naar school durven, konden nu gewoon met de anderen ‘naar school’. Voor hen was er meer gelijkheid. Dat was voor mij een eyeopener. Voor de meeste kinderen gold dat natuurlijk niet, maar het is wel belangrijk om rekening te houden met die individuele verschillen. De tweede les uit ons rapport luidt dan ook: Kies altijd voor een aanpak op maat.”

Pedagogische basis

Een andere belangrijke les: Investeer in de pedagogische basis, crisis of niet. Tijdens de pandemie vielen de mogelijkheden voor contact, sociale relaties en verbinding met de omgeving grotendeels weg. Terwijl die er ook juist voor zorgen dat jongeren op de been blijven. Bovendien verslechterde de sfeer in veel gezinnen na verloop van tijd, kregen kinderen minder steun van hun ouders en was er meer kindermishandeling. Sommigen hadden genoeg steun om op terug te vallen als het even moeilijk ging, anderen niet.
 De conclusie van de verschillende onderzoeken is dat jongeren tijdens de coronacrisis meer last hadden van depressieve gevoelens, angst en eenzaamheid. Maar is de coronacrisis de oorzaak van die problemen, vragen de onderzoekers zich, net als Tinca Polderman, af.
 “Het lijkt toch echt een trend die er al voor de pandemie was. Je zag al in het HBSC-rapport⁴ van 2018 een toename van mentale problemen, vooral door school- en sociale druk. Recent onderzoek laat geen daling zien en bij meisjes zien we zelfs een stijging. Het zijn vooral kwetsbare jongeren – met psychische problemen, chronische lichamelijke aandoeningen of die opgroeien in een minder kansrijke omgeving – die kampen met ernstige en aanhoudende problemen. We concluderen dan ook dat er permanent aandacht nodig is voor het mentaal welzijn van de jeugd.”

Hoe?

“Ik zit nog maar drie jaar in dit veld, maar zie dat er weinig samenwerking is tussen de wetenschappers op de universiteit en die bij de kenniscentra. Als vervolg op het rapport, dat een mooie oefening was, hebben we een soort werkgroep opgericht met het

'Waarom is het ene kind slimmer, introverter, angstiger, brutaler of agressiever dan het andere?'

Tinca Polderman (1969) komt uit een onderwijsfamilie. Ze is geboren en getogen op het Zeeuwse eiland Walcheren en werkte na de pabo zes jaar in het onderwijs in Limburg.

“In Limburg kwam ik via de liefde terecht. Ik heb met veel plezier les gegeven in Venlo en Maastricht, vooral aan groep 7. Ik raakte er steeds meer geïnteresseerd in de verschillen tussen kinderen. Waarom was het ene kind slimmer, introverter, angstiger, brutaler of agressiever dan het andere? Ik zag ook uit welke nesten ze kwamen, dat waren niet altijd de beste, maar dat verklaarde ook niet alles. Na zes jaar ben ik psychologie gaan studeren aan de Vrije Universiteit en verhuisd naar Amsterdam.”

Biologie

Bij de VU raakte ze in de ban van de biologische psychologie, dankzij een paar bevlogen docenten.
 “Eco de Geus en Dorret Boomsma vertelden over de werking van het brein in relatie tot gedrag. Je had er het Nederlands Tweelingen Register dat onderzoek deed naar de invloed van genetische en omgevingsfactoren op gedrag. Dus juist naar die individuele variatie die ik had geobserveerd in mijn schoolklas. Daar was ik helemaal op mijn plek.”
 Tinca Polderman promoveerde er op onderzoek naar concentratieproblemen en symptomen van ADHD. Ze bleef bij de VU onderzoek doen, waarvan tien jaar bij neurowetenschappen.
 “Daar doken we echt de biologie in. We keken vooral naar de genen. De conclusie van tien jaar onderzoek is dat het niet een handvol genen is die betrokken zijn bij intelligentie, persoonlijkheid of aandachtproblemen, maar dat er duizenden

genen zijn die allemaal een heel klein effect hebben op het gedrag dat we observeren. En dat interacteert ook met de omgeving. Je wilt weten hoe gedrag werkt, omdat je kinderen wilt helpen die het moeilijk hebben. Maar genetische factoren kun je hooguit als voorspeller gebruiken. Op individueel niveau blijft het ingewikkeld, dus interessant.”

Polygene score

Naast haar werk voor DREAMS doet Tinca Polderman nog een dag per week onderzoek bij de Vrije Universiteit en ze geeft er gastcolleges.
 “Samen met een heel goede aio zet ik een onderzoekslijn op voor het Nederlands Autisme Register. Dat is nog heel exploratief. We weten dat autisme hoog erfelijk is, maar niet wat het effect is van al die duizenden genetische factoren. Daarom verzamelen we nu DNA van deelnemers, om hun genetisch profiel uit te lezen. Als we al die kleine genetische effectjes optellen, komen we tot een zekere score, de zogenaamde polygene score. We willen kijken of we die score kunnen gebruiken als voorspeller voor de volwassenheid. Als je zwaarder belast bent, heeft dat bijvoorbeeld invloed op je mate van welbevinden? Op je geluksgevoel, zelfstandigheid, schoolloopbaan, liefdesleven, nachtrust?”

De combinatie van banen bevalt haar. “Bij de VU heb ik nog een lijntje met mijn biologische, genetische achtergrond. Bij de kinder- en jeugdpsychiatrie heb ik naar mijn idee het staartje te pakken: heel veel verschillende kinderen, met heel veel verschillende problemen.”

Trimbos-instituut, Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, het Nederlands Jeugdinstuut en Jeugdzorg. De wetenschap is, behalve ik, nog niet goed aangehaakt. We meten allemaal – van Generation R in Rotterdam⁵ tot het Nederlands Tweelingen Register – elk jaar het gedrag van kinderen en kunnen dus veel aan elkaar hebben. Als je samenwerkt, kun je ook met één boodschap komen: dit observeren we en we denken dat deze factoren een rol spelen. Zo kun je veel meer een vuist maken.”

tekst: Annemiek Haalboom

foto: Karin Stroo

¹ DREAMS is een samenwerking tussen vier academische kinder- en jeugdpsychiatrische instellingen verspreid over Nederland: Accare, LUMC Curium, Karakter en Levvel. DREAMS wordt gefinancierd door VWS.

² tweelingenregister.vu.nl

³ www.nji.nl/publicaties/mentaal-welbevinden-van-de-jeugd-lessen-uit-de-coronacrisis

⁴ Health Behaviour in Schoolaged Children: hbsc.org/publications/reports/spotlight-on-adolescent-health-and-well-being/

⁵ Generation R is een grootschalig onderzoek van het Erasmus MC naar factoren die van invloed zijn op de gezondheid en ontwikkeling van kinderen en hun ouders in Rotterdam.
 www.erasmusmc.nl/nl-nl/sophia/pages/generationr

Mentaal welbevinden van de jeugd: lessen uit de coronacrisis.

